

ΕΛΛΗΝΙΚΗ
GJRE

Ελληνική περιοδική
έκδοση για τη
Θρησκευτική Εκπαίδευση

Greek Journal of
Religious Education

ISSN: 2623-4386.

Πληροφορίες για την έκδοση, οδηγίες για τους συγγραφείς και την υποβολή άρθρων / Publication information, instructions for authors and subscription information: <http://www.gjre.gr>

Σταύρος Γιαγκάζογλου, ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ [Δοκίμια για τη σχέση θεολογίας, πολιτισμού και εκπαίδευσης σε έναν μεταβαλλόμενο κόσμο], GUTENBERG, Αθήνα 2021

Γεώργιος Παπαδόπουλος* / Georgios Papadopoulos

* Εκπαιδευτικός Θεολόγος - Φιλολόγος

Βιβλιογραφική αναφορά / Reference: Παπαδόπουλος, Γ. (2022). [Κριτική του βιβλίου *Θεολογία και Πολιτισμός - Δοκίμια για τη σχέση θεολογίας, πολιτισμού και εκπαίδευσης σε έναν μεταβαλλόμενο κόσμο*, Αθήνα, Gutenberg, 2021, του Σ. Γιαγκάζογλου]. *Ελληνική Περιοδική Έκδοση για τη Θρησκευτική Εκπαίδευση/Greek Journal of Religious Education*, 5(1), 137-141. DOI: 10.30457/050120227

Σύνδεσμος/link: <https://doi.org/10.30457/050120227>

Όλες οι απόψεις και οι ιδέες που εκφράζονται στην έκδοση είναι απόψεις και ιδέες των συγγραφέων και όχι του εκδότη (Πανελλήνιος Θεολογικός Σύνδεσμος ΚΑΙΡΟΣ-για την αναβάθμιση της θρησκευτικής εκπαίδευσης). / The opinions and views expressed in this publication are the opinions and views of the authors and not of the publisher (KAIROS - Greek Theological Association for the improvement of the Religious Education).

Το άρθρο μπορεί να χρησιμοποιηθεί για έρευνα, διδασκαλία και ιδιωτική μελέτη. Απαγορεύεται ρητά η αναπαραγωγή, η αναδιανομή, η πώληση, η εκμετάλλευση ή η διανομή του άρθρου, μέρους ή όλου, σε οποιαδήποτε μορφή και σε οποιονδήποτε. / This article may be used for research, teaching, and private study purposes. Any substantial or systematic reproduction, redistribution, reselling, licensing or distribution in any form to anyone is forbidden.

— ΑΚΟΛΟΥΘΕΙ ΤΟ ΠΛΗΡΕΣ ΚΕΙΜΕΝΟ —
— FOLLOWS THE FULL TEXT OF THE ARTICLE —

Σταύρος Γιαγκάζογλου, **ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ**
[Δοκίμια για τη σχέση θεολογίας, πολιτισμού και
εκπαίδευσης σε έναν μεταβαλλόμενο κόσμο],
GUTENBERG, Αθήνα 2021, σ. 455

Γεώργιος Παπαδόπουλος, Εκπαιδευτικός Θεολόγος - Φιλολόγος

Σταύρος Γιαγκάζογλου

**ΘΕΟΛΟΓΙΑ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ**

Δοκίμια για τη σχέση θεολογίας,
πολιτισμού και εκπαίδευσης
σε έναν μεταβαλλόμενο κόσμο

GUTENBERG

Το πρόσφατα εκδοθέν βιβλίο του αναπληρωτή καθηγητή της Θεολογικής σχολής ΕΚΠΑ Σταύρου Γιαγκάζογλου με τίτλο «Θεολογία και Πολιτισμός» προστίθεται στη μακρά σειρά και άλλων με παρόμοιο αντικείμενο και περιεχόμενο έργων. Ωστόσο ο υπότιτλος «Δοκίμια για τη σχέση Θεολογίας, Πολιτισμού και Εκπαίδευσης σε έναν μεταβαλλόμενο κόσμο» δηλώνει με σαφήνεια τόσο το ειδικό περιεχόμενό του όσο και το σκοπό τον οποίο υπηρετεί στην ανάλυση των σχέσεων της Θεολογίας με τη σύγχρονη πραγματικότητα του κόσμου, με την ανθρώπινη ζωή αλλά και την εκπαίδευση. Το τελευταίο σημείο πρέπει να τύχει ιδιαίτερης προσοχής καθώς ο συγγραφέας εκτός από τη σημερινή του ιδιότητα, έχει μακρά θητεία στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση ως «μάχιμος» θεολόγος καθηγητής της σχολικής τάξης αλλά κυρίως ως υπεύθυνος του μαθήματος των Θρησκευτικών από επιτελική θέση του Υπουργείου Παιδείας στο Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. Επομένως η άμεση και πολλαπλή σχέση του με το μάθημα των Θρησκευτικών (ΜτΘ), άρα με την εκπαιδευτική πραγματικότητα των τελευταίων 25 και πλέον ετών, η ευθύνη του για τον σχεδιασμό και την εκπόνηση προγραμμάτων σπουδών αλλά και τη σύνταξη διδακτικών εγχειριδίων αλλά και η θεολογική του επάρκεια όχι μόνο στον τομέα της Δογματικής

όσο και η άριστη χρήση της ελληνικής γλώσσας αποτελούν εγγύηση για την πολύπλευρη και πολυπρισματική προσέγγιση των κεντρικών θεμάτων του παρόντος βιβλίου, όπως υποδηλώνονται με σαφήνεια τόσο στον κεντρικό τίτλο αλλά κυρίως στον επεξηγηματικό υπότιτλο. Η προσέγγιση αυτή αποτυπώνεται σε μια σειρά κειμένων δοκιμιακής μορφής, οι τίτλοι των οποίων προκαλούν τον αναγνώστη να επιλέξει τη θεματική ενότητα που τον ενδιαφέρει κατά περίπτωση.

Επομένως το παρόν πόνημα του Σταύρου Γιαγκάζογλου δεν είναι απαραίτητο να διαβαστεί από την αρχή μέχρι το τέλος ως ένα ενιαίο ανάγνωσμα, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι οι επιμέρους θεματικές του δεν έχουν σχέση μεταξύ τους, αλλά κάλλιστα μπορεί να τύχει και αποσπασματικής ανάγνωσης καθώς ο συγγραφέας φροντίζει ως άριστος γνώστης και διαχειριστής της ύλης κάθε θεματικής ενότητας να εξαντλεί –στο πλαίσιο του χώρου που διαθέτει για την διαπραγμάτευση– το θέμα ολοκληρώνοντας την προσέγγισή του.

Έπειτα από ένα σύντομο πρόλογο για τη σχέση και αλληλεπίδραση της θεολογίας ως της αποκάλυψης του Θεού μέσα στην ιστορία, με τον κόσμο, τον άνθρωπο και τον πολιτισμό του, παρατίθενται στη σειρά οι θεματικές ως εξής: 1.ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ όπου το θέμα αναπτύσσεται με τη συνδρομή της σκέψης και συμβολής των διαπρεπών θεολόγων του 20^{ου} αι., του π. Γ. Φλωρόφσκυ αφενός και του Πάουλ Τίλλιχ αφετέρου, οι προσεγγίσεις των οποίων στο κεντρικό θέμα συντελούν στην ερμηνεία της σχέσης θεολογίας και πολιτισμού μέσα από τη ζωή δύο κόσμων της Ανατολής και της Δύσης με τις αντίστοιχες ιστορικές του πορείες. Στο 2. ΤΟ ΑΥΤΕΞΟΥΣΙΟ ΚΑΙ Η ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ με τη διαλεκτική αντιπαράθεση της ανθρωπολογίας κατά την ορθόδοξη θεολογική παράδοση και της διδασκαλίας του Μαρτίνου Λούθηρου αναδεικνύει τις κρίσιμες διαφορές στα θέματα της πίστης και της πράξης του ανθρώπου στη σχέση του με τον Θεό και επομένως του τρόπου με τον οποίο άνθρωπος αντιλαμβάνεται τη θέση του μέσα στην ιστορία και τον πολιτισμό. Στο 3. Η ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ Η ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ ΤΟΥ ΠΡΟΣΩΠΟΥ διερευνά την «ιστορική» πορεία αυτής της ιδιαίτερης θεολογικής προσέγγισης, η αρχή της οποίας ανάγεται στη θεολογική σκέψη των Ελλήνων Πατέρων της Εκκλησίας και του τρόπου με τον οποίο εμπλουτίζει και ανανεώνει τη σύγχρονη θεολογική αναζήτηση και διατύπωση του νεωτερικού ανθρώπου. Στο 4. ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗΤΗ ΝΟΗΜΟΣΥΝΗ καταπιάνεται με ένα άκρως μοντέρνο και επίκαιρο θέμα όπως αυτό της τεχνητής νοημοσύνης αλλά και γενικότερα της επίδρασης της τεχνικής στη μετάλλαξη της φύσης και του κόσμου που έχει ως επακόλουθο τη δημιουργία ενός νέου τύπου ανθρώπου, που προσλαμβάνει και ερμηνεύει διαφορετικά τη θέση αλλά και τη σχέση του με τη φύση, την ιστορία και τον πολιτισμό. Στο 5. «Η ΟΜΟΡΦΙΑ ΘΑ ΣΩΣΕΙ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ» (Σημειώσεις για τη θεολογία του κάλλους) με κεντρικό άξονα στη διαπραγμάτευση του προσώπου του Ιησού Χριστού αναλύεται η σημασία του όρου «κάλλος» τόσο στην αρχαιοελληνική γραμματεία όσο και στη βιβλική παράδοση αλλά και του τρόπου με τον οποίο μεταστοιχειώνεται στη θεολογία του 14ου αιώνα και αναδεικνύεται ως εσχατολογικό στοιχείο ακόμα και μέσω της ορθόδοξης παράδοσης στην τέχνη της εικόνας. Στο 6. «ΤΟ ΚΑΘΗΚΟΝ ΤΗΣ ΕΥΤΥΧΙΑΣ» σχολιάζει την έννοια της ηθικής τόσο με την κοινωνική όσο και με τη χριστιανική της διάσταση εντοπίζοντας και εστιάζοντας τρόπους έκφρασής της στον σύγχρονο άνθρωπο. Στο 7 με τον πρω-

τότυπο τίτλο «ΤΟ ΟΝΕΙΡΟ ΕΝΟΣ ΓΕΛΟΙΟΥ» δάνειο από τίτλο έργου του Ντοστογιέφσκι σχολιάζει με αφορμή το έργο του Ρώσου συγγραφέα το δράμα του ανθρώπου που πορεύεται στον δικό του λαβύρινθο ζωής, στην αναζήτηση της αλήθειας και της σωτηρίας. Στο 8. Η ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΕΝ ΔΙΑΛΟΓΩ, τοποθετεί την Εκκλησία, ως ιστορική συνέχεια της ένσαρκης επί γης παρουσίας του Ιησού Χριστού, να διαλέγεται με τους πολιτισμούς του κόσμου αλλά και με τον εαυτό της, τοποθετώντας το στοιχείο του λόγου και του διαλόγου ως κείριο στοιχείο ταυτότητάς της και συνακόλουθα θεολογικού και εκκλησιολογικού ήθους. Στο 9. ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ ΚΑΙ ΙΣΛΑΜ ΑΛΛΟΤΕ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΑ, που τοποθετείται προφανώς ως συνέχεια του προηγούμενου, αναδεικνύεται μέσα από το ιστορικό παράδειγμα η συμπόρευση και εν διαλόγω δύο διαφορετικών πολιτισμών, δύο διαφορετικών ανθρωπολογικών και θεολογικών προσεγγίσεων, εν τέλει δύο διαφορετικών κόσμων, της Ορθοδοξίας και του Ισλάμ, μέσα στην ιστορική συνάφεια του Βυζαντίου αρχικά, της Τουρκοκρατίας στη συνέχεια και της σύγχρονης ιστορικής παρουσίας του Ισλάμ στην Ευρώπη και τον κόσμο. Στο 10 με τα ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΠΑΙΔΕΙΑΣ αποτυπώνεται η ιστορική πορεία της Ελληνικής παιδείας από την κλασική αρχαιότητα και διαμέσου του Βυζαντίου μέχρι τις μέρες μας. Πρόκειται για χρήσιμη θεματική ενότητα, καθώς οι επόμενες που ακολουθούν καταπιάνονται με διάφορα θέματα που αφορούν σε γενικές ή ειδικότερες πλευρές της ελληνικής Εκπαίδευσης, με επίκεντρο τελικά τη Θρησκευτική Εκπαίδευση στη χώρα μας και των συναφειών που την αφορούν και την προσδιορίζουν στο σύγχρονο όσο και μεταβαλλόμενο κόσμο. Έτσι το 11 με τον τίτλο ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ έρχεται να τονίσει την αξία όσο και την επικαιρότητα της ανθρωπιστικής παιδείας στη νεωτερική εποχή όσο και τη θέση της στην νεοελληνική εκπαίδευση. Στο 12. ΜΙΑ ΠΟΙΗΤΙΚΗ «ΒΙΒΛΟΣ» ΣΤΗΝ ΚΑΡΔΙΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΓΡΑΦΗΣ σχολιάζοντας την τελευταία έκδοση του Ψαλτηρίου αναδεικνύει το ιδιαίτερο περιεχόμενο του ποιητικού βιβλίου της ΠΔ αλλά και τη συμβολή του τόσο στη θεολογία και λατρεία της Εκκλησίας όσο και την επίδρασή του στη νεοελληνική λογοτεχνία ενός σημαντικού στοιχείου του νεοελληνικού πολιτισμού άρα και της νεοελληνικής εκπαίδευσης. Με το 13. Η ΑΓΙΑ ΓΡΑΦΗ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ είναι εμφανής η σύνδεση με το προηγούμενο, καθώς το παράδειγμα του Ψαλτηρίου και της μετάφρασής του στη νεοελληνική γλώσσα αποτελεί ένα ζωντανό παράδειγμα για τις παιδευτικές δυνατότητες των κειμένων της Αγίας Γραφής, όταν τα κείμενά της γίνονται προσιτά μέσω της κατάλληλης μετάφρασης από τη σχολική κοινότητα. Η παράθεση ιστορικών στοιχείων για τη χρήση της Αγίας Γραφής στα παλαιότερα αλλά και νεότερα προγράμματα σπουδών του ΜτΘ αλλά ακόμη και η ένταξή της στο περιεχόμενο διδακτικών βιβλίων άλλων γνωστικών αντικειμένων εμπλουτίζουν την ενότητα αυτή αναδεικνύοντας με πληρότητα τη συμβολή του ζωντανού λόγου της θεολογίας στη σύγχρονη ελληνική εκπαιδευτική πραγματικότητα. Στο 14 η θεματική, αν και κρατά τον αναγνώστη στο εκπαιδευτικό πλαίσιο, έρχεται να συντονιστεί και να μας συντονίσει με την τρέχουσα νομικής φύσεως προσέγγιση για ΤΑ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ ΣΥΜΒΟΛΑ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ, θέμα εξόχως αναδειχθέν την τελευταία εικοσαετία κυρίως στον Ευρωπαϊκό χώρο –αλλά και στη Ελλάδα φυσικά– και αντικείμενο συζητήσεων αλλά και νομικών ερμηνειών όσο και δικαστικών αποφάσεων. Η εμπειριστατωμένη αναφορά σε διατυπούμενες επιχειρηματολογίες, νομικές ερμηνείες με την παράθεση όλων των αποδεικτικών στοιχείων δημιουργούν στον αναγνώστη με γενικά ή και ειδικά ενδιαφέροντα την αίσθηση της

πλήρους και σφαιρικής πληροφόρησης πάνω στο επίκαιρο αυτό θέμα, που άπτεται της έννοιας της διαπολιτισμικότητας με την έννοια της συνύπαρξης όσο και διαλόγου διαφορετικών πολιτισμών και αντίστοιχων ταυτοτήτων στην εκπαίδευση, με κατακλείδα αναφοράς την παρεχόμενη θρησκευτική αγωγή στο ελληνικό σχολείο. Η θεματική ενότητα που ακολουθεί ΟΙ ΘΕΟΛΟΓΟΙ ΤΗΣ ΕΤΕΡΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΤΩΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ δεν μπορεί παρά να θεωρηθεί φυσική συνέχεια και συνέπεια της προηγούμενης, καθώς αναδεικνύει καίριες θεολογικές αλήθειες που αφορούν στο τρόπο προσέγγισης του «άλλου» και του «διαφορετικού», αλλά και του τρόπου με τον οποίο υπηρετούνται στο σύγχρονο σχολείο ενός ταχέως μεταβαλλόμενου κόσμου, στον οποίο διαλέγεται συνεχώς η ταυτότητα με την ετερότητα. Το ΜτΘ ως κατεξοχήν φορέας της ορθόδοξης παιδείας και θεολογίας στο σχολικό περιβάλλον επιχειρεί μέσα από τη διαθεματικότητα και τη διαπολιτισμικότητα και εμπνεόμενο από τη θεολογία της ετερότητας να πραγματοποιήσει υπερβάσεις και ανατροπές διλημμάτων και στερεοτύπων καλλιεργώντας μια εκπαίδευση με ανοικτούς ορίζοντες. Με αυτόν τον τρόπο είναι μονόδρομος Ο ΣΕΒΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗΣ ΕΤΕΡΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ (Σ)ΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΜΑΘΗΜΑ ΤΩΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΩΝ, καθώς κάτω από τον προηγούμενο τίτλο κρύβεται όλη εκείνη η εργώδης προσπάθεια των τελευταίων είκοσι ετών στη διαμόρφωση λειτουργικών προγραμμάτων σπουδών για το ΜτΘ, στα οποία η όποια ετερότητα –κυρίως η θρησκευτική– θα αναγνώριζε τη θέση της, χωρίς αποκλεισμούς, υποτιμήσεις και περιθωριοποιήσεις. Στο θέμα αυτό πρέπει να σημειωθεί φυσικά ότι συνέβαλε και η διδακτική πρόταση αξιοποίησης του περιεχομένου των προγραμμάτων σπουδών που τα αναδείκνυε σε προγράμματα διαδικασίας, καθώς με αυτόν τον τρόπο όλοι οι μαθητές της τάξης εμπλέκονται δημιουργικά και με πρωτότυπες μεθόδους στην ανακάλυψη και οικειοποίηση της γνώσης, χωρίς κανείς να αισθάνεται περιττός. Απόλυτα φυσιολογική η συνέχεια με την ενότητα 17, όπου τίθεται το δίλημμα ΠΛΟΥΡΑΛΙΣΜΟΣ Ή ΟΜΟΛΟΓΙΑΚΗ ΝΟΟΤΡΟΠΙΑ ΣΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΤΩΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΩΝ; στην οποία κυρίαρχο θέμα και παράδειγμα είναι η εφαρμογή των τελευταίων –νέων όπως χαρακτηρίστηκαν– προγραμμάτων σπουδών και των σφοδρών επικρίσεων που δέχθηκαν από μερίδα του εκπαιδευτικού κόσμου όλων των βαθμίδων, που εστίασαν στην προοπτική διδασκαλίας όλων των θρησκειών του κόσμου αλλά μέσα από μια άλλη οπτική και όχι εκείνη της ακαδημαϊκής διαίρεσης της ύλης. Αυτό συνέβη ακριβώς λόγω σεβασμού της ετερότητας αφενός και αφετέρου για την ανάδειξη του ευρύτερου μορφωτικού χαρακτήρα του ΜτΘ πέρα από την απλή κατήχηση και στη βάση της θεολογίας της ετερότητας. Όλα αυτά γιατί ΤΑ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ-ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΙΔΙΑΙΤΕΡΑ ΣΤΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ, που είναι ο τίτλος της 18ης θεματικής του βιβλίου, παραμένουν ιδιαίτερα σήμερα μετά τον Β΄ Π.Π. ως βασικό πρόταγμα σε ποικίλες ανθρώπινες δραστηριότητες από τις οποίες φυσικά δεν θα μπορούσε να λείπει η εκπαίδευση, ούτε επομένως μπορούν να απουσιάζουν από το οπτικό πεδίο της Ορθόδοξης Θεολογίας, η οποία μεταστοιχειώνεται μέσω των προγραμμάτων σπουδών για το ΜτΘ σε γνώση, που μαζί με άλλες συνδιαμορφώνει τον ενεργό πολίτη του σημερινού αλλά και του αυριανού κόσμου. Το παράδειγμα της στάσης σεβασμού απέναντι στα ανθρώπινα δικαιώματα, στο περιεχόμενο των ΠΣ για το ΜτΘ αλλά και στους φακέλους εκπαιδευτικού υλικού, είναι πλούσια και αναδεικνύουν τη συνέπειά τους σε σχέση με τη σύγχρονη πολιτική και νομική

ατμόσφαιρα. Ωστόσο, και αυτό είναι ίσως το μόνο προβληματικό στοιχείο του βιβλίου με την έννοια ότι μπορεί να παρεξηγηθεί από μερίδα αναγνωστών, είναι ότι όλες αυτές οι αναφορές στα περιεχόμενα, έχουν ενδεχομένως απολογητική χροιά. Αυτό θα φανεί ίσως στον υποφιασμένο αναγνώστη, ενώ σε αντίθετη περίπτωση θα ερμηνευθεί θετικά ως μια διάθεση πλήρους και εμπειριστατωμένης πληροφόρησης. Τέλος στη θεματική ενότητα 19 με τίτλο ΠΑΛΙΝΩΔΙΕΣ ΚΑΙ ΑΔΙΕΞΟΔΑ ΣΤΗ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ επιχειρείται μια προσέγγιση του όλου ζητήματος των νέων (πλην απορριφθέντων) ΠΣ για το ΜτΘ, υπό το πρίσμα των τελευταίων αποφάσεων του ΣτΕ, που επιβάλλουν μια «μονοφωνικότητα» στο ΜτΘ, καθώς ασκείται μια σοβαρή όσο και τεκμηριωμένη κριτική, η οποία υποστηρίζεται τόσο από τη θεολογική επάρκεια του γράφοντος όσο και από τη γνώση του θέματος λόγω της παρουσίας του επί 20ετία στην επιτελική θέση του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου/Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής. Το αποτέλεσμα των αποφάσεων του ΣτΕ ως εφαρμογή μιας «παλαιάς» αντίληψης για το ΜτΘ δικαιολογεί τον τίτλο περί παλινωδιών και αδιεξόδων στη Θρησκευτική Εκπαίδευση.

Το βιβλίο δεν κλείνει με τη συνήθη βιβλιογραφία, καθώς δεν απευθύνεται σε ένα ειδικό επιστημονικό κοινό και μόνο. Την απουσία βιβλιογραφίας σε χωριστό πίνακα αντισταθμίζουν το πλήθος των βιβλιογραφικών παραπομπών κάτω από το κείμενο. Αντίθετα παρατίθεται ένας χρηστικός πίνακας με ευρετήριο ονομάτων για την ευχερέστερη αναζήτηση εντός του βιβλίου.

Το βιβλίο του Σταύρου Γιαγκάζογλου «ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ» απευθύνεται σε ένα ευρύ αναγνωστικό κοινό, που δεν είναι απαραίτητο να έχει ιδιαίτερη σχέση με την θεολογία ή την εκπαίδευση αλλά πάντως με ενδιαφέροντα και πνευματικές αναζητήσεις. Ιδιαίτερος προτείνεται για τους φοιτητές/τις φοιτήτριες της Θεολογίας που έχουν σκοπό στο μέλλον να ασχοληθούν με την εκπαίδευση, γιατί θα ανακαλύψουν στις σελίδες του τις συντεταγμένες που ορίζουν το εύρος και το βάθος της επιστήμης που επέλεξαν να υπηρετήσουν στη σχολική τάξη. Απευθύνεται, επίσης, σε όλους τους θεολόγους εκπαιδευτικούς που ξεκινούν τώρα ή μόλις πριν λίγο ξεκίνησαν την όμορφη αλλά απαιτητική πορεία στη σχολική πραγματικότητα της αίθουσας, γιατί θα τους βοηθήσει να εντοπίσουν κρίσιμα ζωτικής σημασίας θέματα, ώστε να οριοθετήσουν με ασφάλεια αυτήν την πορεία. Ομοίως έχουν να ωφεληθούν και οι θεολόγοι εκπαιδευτικοί, που αν και υπηρετούν στον χώρο αρκετά χρόνια αισθάνονται την ανάγκη ανατροφοδότησης και αυτοαξιολόγησης της δουλειάς τους. Ιδιαίτερα όσοι έζησαν τις εκπαιδευτικές αλλαγές που επέφεραν τα νέα Προγράμματα Σπουδών και όσοι έχουν μάθει να διαλέγονται με τον «εν ετέρα μορφή» μαθητή της τάξης τους, που μπορεί να είναι ο επώνυμος, ή ανώνυμος ή και πολλές φορές ψευδώνυμος, κατά τον αείμνηστο Κ. Παπαπέτρου, σύγχρονος χριστιανός, ορθόδοξος ή αλλόδοξος, μπορεί να είναι αλλόθρησκος ή αδιάφορος και άθεος. Τέλος το βιβλίο προσφέρεται και για όσους από τους εκπαιδευτικούς έχουν φτάσει ή φτάνουν στο «τέλος» της υπηρεσιακής τους διαδρομής, καθώς μπορούν να ανακαλύψουν, εν είδει απολογισμού, πού, πώς, πόσο, συναντήθηκαν με τις ανησυχίες, τους προβληματισμούς και τις εμπειρίες του συγγραφέα που δεν έχει ξεχάσει καθόλου την εκπαιδευτική του ιδιότητα, καθώς αυτή συνεχίζεται σε άλλη θέση αλλά με το ίδιο πάθος ως συνεχής επαφή με την πραγματικότητα ενός συνεχώς μεταβαλλόμενου κόσμου.